

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ ТА ЄС

CIVIL LEGAL PRINCIPLES OF CREATION AND FUNCTIONING OF STARTUPS IN UKRAINE AND THE EU

Фасій Б.В. к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права,
декан факультету судового та міжнародного права
Національний університет «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-8715-930X

У статті досліджуються цивільно-правові засади створення та функціонування стартапів в Україні та Європейському Союзі. Особлива увага приділяється порівняльному аналізу законодавчих норм України та ЄС, визначенню спільних та відмінних рис, а також правовим викликам, що стоять перед стартапами. Дослідження також висвітлює механізми державної підтримки інноваційного підприємництва, питання венчурного фінансування та правового регулювання відносин між засновниками та інвесторами. У статті пропонуються шляхи вдосконалення національного законодавства для стимулювання розвитку стартап-екосистеми в Україні та гармонізації правових підходів з європейськими стандартами. Запропоновано шляхи вдосконалення державної підтримки та стимулювання стартапів, зокрема через податкові пільги, грантові програми, спрощення реєстраційних процедур та залучення інвестицій, що сприятиме розвитку інноваційного підприємництва. У дослідженні використано порівняльно-правовий метод, який дав змогу зіставити законодавство України та ЄС у сфері регулювання стартапів, виявити їхні спільні та відмінні риси. Системний метод дозволив розглядати правове регулювання стартапів як цілісну систему взаємопов'язаних норм і механізмів, що впливають на їх створення та функціонування.

Теоретичне значення досліджуваної теми полягає у виявленні ключових тенденцій правового регулювання створення та функціонування стартапів. Практичне значення дослідження полягає у визначенні елементів створення та функціонування стартапів, що сприяє створенню сприятливого бізнес-середовища для інноваційного підприємництва в Україні.

Ключові слова: стартап, форми реєстрації стартапів, інформаційні технології, інновації, інформаційне суспільство, інвестиційні відносини, інтелектуальна власність, методи цивільно-правового регулювання, договірні відносини.

The article explores the civil law foundations for the creation and functioning of startups in Ukraine and the European Union. Special attention is given to the comparative analysis of the legislative norms of Ukraine and the EU, identifying similarities and differences, as well as the legal challenges faced by startups. The study also highlights the mechanisms of state support for innovative entrepreneurship, venture capital funding, and the regulation of relations between founders and investors. The article proposes ways to improve national legislation to stimulate the development of the startup ecosystem in Ukraine and harmonize legal approaches with European standards. It suggests ways to enhance state support and promote startups, including through tax incentives, grant programs, simplifying registration procedures, and attracting investments, which will foster the development of innovative entrepreneurship. The research employs a comparative legal method, which allows for the comparison of the legislation of Ukraine and the EU in the regulation of startups, revealing their similarities and differences. The systemic method enables viewing the legal regulation of startups as a coherent system of interconnected norms and mechanisms that influence their creation and operation.

The theoretical significance of the research topic lies in identifying key trends in the legal regulation of startup creation and operation. The practical significance of the study lies in defining the elements of startup creation and operation, which will contribute to creating a favorable business environment for innovative entrepreneurship in Ukraine.

Key words: startup, forms of startup registration, information technology, innovation, information society, investment relations, intellectual property, methods of civil law regulation, contractual relations.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку суспільних відносин демонструють стрімке зростання ролі стартапів у глобальному ринку. Вони є каталізаторами технологічного розвитку, сприяють залученню інвестицій та формуванню конкурентоспроможного середовища. Розвиток стартапів безпосередньо залежить від ефективного цивільно-правового регулювання, яке визначає порядок їх створення та функціонування. Дослідження цих питань є необхідною передумовою для формування основних засад, які сприяють розвитку інновацій у країні.

Сьогодні, значний інтерес до правових аспектів стартап-індустрії спостерігається в країнах ЄС, де законодавство спрямоване на підтримку нових бізнес-ініціатив через спрощені реєстраційні процедури, податкові стимули та механізми фінансування. Порівняльний аналіз правового регулювання в Україні та ЄС дозволяє оцінити ефективність наявних моделей та визначити шляхи їх адаптації до національних правових систем. Важливість такого дослідження зумовлена необхідністю інтеграції України до європейського правового простору та гармонізації національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів.

Розвиток стартапів є не лише економічним, а й правовим процесом, що вимагає системного підходу до регулювання договірних відносин, інвестування та захисту прав інтелектуальної власності. Цивільно-правові меха-

нізми, що визначають умови співпраці між засновниками, інвесторами та партнерами, є основою сталого розвитку інноваційного бізнесу. Дослідження цих аспектів сприяє формуванню ефективних правових інструментів для регулювання відносин у сфері підприємництва, що, своєю чергою, позитивно впливає на економічну стабільність держави.

Особливого значення набуває дослідження правових передумов створення та функціонування стартапів в Україні з урахуванням міжнародного досвіду. Впровадження передових правових механізмів, що вже довели свою ефективність у ЄС, може стати важливим чинником для стимулювання розвитку підприємницької діяльності, зокрема у сфері високих технологій. Це відкриває нові можливості для інтеграції українських стартапів у світовий ринок, залучення міжнародних інвесторів та створення конкурентоспроможного бізнес-середовища.

З огляду на вищезазначене, дослідження цивільно-правових засад стартапів в Україні та ЄС є не лише актуальним, але й необхідним для вдосконалення правового регулювання у сфері інноваційного підприємництва. Виявлення ефективних правових механізмів сприятиме формуванню стабільного нормативного середовища, що стимулюватиме економічне зростання та підвищуватиме інвестиційну привабливість країни, що є важливим в умовах надзвичайних ситуацій, які переживає Україна.

Метою статті є аналіз цивільно-правових механізмів створення та функціонування стартапів та визначення особливостей цих процесів в Україні та ЄС.

Теоретична база. Дослідженню процесів становлення та розвитку стартапів в Україні та за кордоном присвячено праці таких учених, як Касич А.О., Джура А.М., Ценклер Н.І., Бланк С., Дорф Б., Ситник Н.І., Гейдор А.П., Бізбіз Т.М., Е. Райс, П. Тіль, Р. Пукала, С. Вальтер та інших. Попри значний внесок науковців у дослідження окремих аспектів правового регулювання стартапів, цивільно-правові засади їх створення та функціонування залишаються мало дослідженими та потребують уваги з боку науковців.

Виклад основного матеріалу. Стартап як феномен сучасної економіки набув значного розвитку в умовах цифрової трансформації суспільства. Його правова природа є предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, а також об'єктом правового регулювання в різних країнах. Водночас у законодавстві багатьох країн відсутнє універсальне визначення «стартапу», що зумовлює необхідність аналізу доктринальних підходів до його тлумачень.

У сучасній правовій доктрині стартапи розглядаються як особливий вид підприємницької діяльності, спрямованої на розробку та комерціалізацію інноваційних ідей. Так, відповідно до підходу С. Бланка та Б. Дорфа, стартап – це тимчасова організація, що створена для пошуку повторюваної та масштабованої бізнес – моделі [1, с. 69]. Такий підхід підкреслює нестабільність і динамічність стартапів, що відрізняє їх від традиційних підприємств.

У європейському правовому полі стартапи часто визначаються через призму підтримки інноваційного підприємництва. Наприклад, у ЄС діють програми на зразок Startup Europe Initiative [2], які спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку стартап-екосистеми. У ряді країн ЄС, таких як Франція, Німеччина та Естонія, прийняті нормативні акти, що визначають особливості правового регулювання стартапів, включаючи спрощені податкові режими, спеціальні механізми фінансування та інші форми підтримки [3, с. 241].

Щодо України, у чинному законодавстві відсутнє чітке визначення поняття «стартап», однак у нормативно-правових актах і державних програмах часто використовуються терміни, дотичні до цієї категорії. Наприклад, Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 4 липня 2002 року визначає інноваційне підприємництво як вид діяльності, спрямований на розробку, впровадження та використання нових технологій, продуктів і послуг [4]. Крім того, Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року передбачає підтримку стартапів через державне фінансування та податкові стимули [5].

Варто зазначити, що правове регулювання стартапів у різних країнах має спільні риси, серед яких: особливий режим реєстрації, спеціальні умови оподаткування, захист прав інвесторів та механізми залучення венчурного капіталу. Наприклад, у США діє Jumpstart Our Business Startups Act (JOBS Act), який сприяє спрощенню доступу малих компаній до фінансування, зокрема через механізм краудфіндингу [6, с.34].

Таким чином, поняття стартапу в правовій доктрині та законодавстві формується на основі ключових характеристик, серед яких інноваційність, масштабованість та високий рівень ризику. Хоча загального визначення не існує, у більшості правових систем стартапи розглядаються як специфічна форма підприємницької діяльності, що потребує особливих правових механізмів регулювання та підтримки. Аналіз світового досвіду може слугувати основою для вдосконалення українського законодавства з метою створення сприятливого правового середовища для розвитку стартап-екосистеми.

Успішний розвиток стартапу значною мірою залежить від ефективного врегулювання відносин між його

засновниками. Відсутність чітких договірних механізмів може призвести до конфліктів, які загрожують стабільності та майбутньому компанії. У світовій практиці для врегулювання таких питань використовуються угоди про співпрацю, корпоративні договори та установчі документи, кожен з яких відіграє важливу роль у регулюванні прав та обов'язків засновників. На початкових етапах розвитку стартапу засновники часто укладають угоду про співпрацю. Цей документ визначає основні умови партнерства, такі як частки кожного учасника в бізнесі та порядок їх розподілу, обов'язки та функції засновників, механізми врегулювання конфліктів, порядок виходу учасників із проекту та розподілу активів. Такий договір не є обов'язковим з точки зору законодавства, але відіграє ключову роль у попередженні протиріч між засновниками та забезпечує стабільність діяльності стартапу [7, с. 153].

Корпоративний договір є основним правовим інструментом регулювання відносин між засновниками у структурі корпоративного управління. У ньому визначаються порядок прийняття рішень у компанії, права та обов'язки акціонерів (учасників), механізми виходу з бізнесу та продажу часток, питання фінансування та розподілу прибутку, а також механізм вирішення корпоративних спорів. Згідно із статтею 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», учасники можуть укладати корпоративний договір, що регулює порядок голосування, порядок відчуження часток та інші аспекти взаємодії. У міжнародній практиці такий договір допомагає уникнути ситуацій, коли один із засновників має надмірний вплив або створює загрозу для існування бізнесу [8].

Статут компанії є її основним установчим документом і містить загальні правила функціонування бізнесу. Він обов'язково включає структуру управління компанією, порядок прийняття рішень та проведення зборів учасників, права та обов'язки засновників, порядок збільшення чи зменшення статутного капіталу, положення про розподіл прибутку та ліквідацію компанії. Належне складання статуту дозволяє закріпити правила корпоративного управління та уникнути можливих конфліктів між учасниками.

Договірні механізми між засновниками стартапу є важливим інструментом захисту прав та обов'язків кожного учасника. Використання угод про співпрацю, корпоративних договорів та статутних документів дозволяє чітко визначити правові межі взаємодії між засновниками, що сприяє стабільності бізнесу та його подальшому розвитку. Законодавче врегулювання таких механізмів, як корпоративні договори, створює надійне правове підґрунтя для ефективного управління стартапами в Україні.

Реєстрація стартапів є ключовим етапом започаткування бізнесу, оскільки саме на цьому етапі визначається правова форма підприємства, система оподаткування та механізми корпоративного управління. В Україні та країнах Європейського Союзу існують певні спільні риси та відмінності в процедурах реєстрації стартапів, що пов'язано як із різними правовими традиціями, так і з особливостями регулювання підприємницької діяльності.

В Україні реєстрація стартапу може здійснюватися у формі фізичної особи-підприємця (ФОП) або юридичної особи, найпоширенішою з яких є товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Процедура реєстрації ТОВ є відносно простою та здійснюється через Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», засновники подають заяву до державного реєстратора, установчі документи (статут) та документи, що підтверджують структуру власності. Важливою перевагою укра-

їнської системи є можливість реєстрації бізнесу онлайн через портал «Дія».

У країнах Європейського Союзу процес реєстрації стартапів також передбачає вибір організаційно-правової форми, причому найпопулярнішими формами є товариство з обмеженою відповідальністю (Limited Liability Company, LLC) та акціонерне товариство (Joint Stock Company, JSC). Вимоги до реєстрації стартапів варіюються залежно від юрисдикції. Наприклад, у Німеччині для реєстрації GmbH (аналог українського ТОВ) необхідно подати заяву до торгового реєстру (Handelsregister) та забезпечити мінімальний статутний капітал у розмірі 25 000 євро. У Франції створення SAS (Société par Actions Simplifiée) передбачає складання статуту, реєстрацію у Торгово-промисловій палаті (Chambre de Commerce et d'Industrie) та публікацію інформації про компанію в офіційному віснику [3, с.239].

Однією з ключових відмінностей між Україною та ЄС є підхід до капіталізації бізнесу. В Україні відсутня вимога до мінімального статутного капіталу для ТОВ, тоді як у багатьох країнах ЄС встановлено жорсткіші вимоги щодо початкового капіталу. Це забезпечує більшу гнучкість українським стартапам, але водночас створює певні ризики щодо фінансової стійкості компаній.

Ще однією суттєвою відмінністю є рівень цифровізації процесів реєстрації. У багатьох країнах ЄС, таких як Естонія, Литва та Фінляндія, створення компанії можна здійснити повністю онлайн через державні електронні платформи, що значно зменшує бюрократичні процедури. В Україні впровадження онлайн-реєстрації через портал «Дія» є значним кроком у напрямку цифровізації, проте ще не всі реєстраційні дії можна здійснити дистанційно.

Таким чином, реєстрація стартапів в Україні та ЄС має як спільні риси, так і суттєві відмінності. Україна демонструє прагнення до спрощення та цифровізації процесу реєстрації, що полегшує запуск стартапів, проте деякі аспекти, такі як вимоги до статутного капіталу та стандарти корпоративного управління, залишаються менш регламентованими у порівнянні з країнами ЄС. З огляду на євроінтеграційні процеси, подальша гармонізація українського законодавства з нормами ЄС може сприяти створенню більш передбачуваного правового середовища для підприємств.

Функціонування стартапів охоплює сукупність процесів, що забезпечують їхню життєздатність, розвиток та масштабування. На відміну від традиційного бізнесу, стартапи характеризуються інноваційністю, високим рівнем невизначеності та швидкими темпами зростання. Ефективне функціонування стартапу залежить від декількох ключових аспектів: фінансування, корпоративного управління, бізнес-моделі, правового регулювання та ринкового позиціонування.

Фінансування є основним фактором для існування та розвитку стартапу. На ранніх етапах засновники можуть використовувати власні кошти (bootstrapping) або залучати фінансування від друзів та родини. Далі стартапи шукають венчурних інвесторів, бізнес-ангелів або беруть участь у акселераторах та інкубаторах, які не лише надають фінансові ресурси, а й забезпечують менторську підтримку. У Європейському Союзі та США популярними джерелами фінансування є гранти на інноваційну діяльність, зокрема через програми ЄС, такі як Horizon Europe [9]. В Україні також існують державні ініціативи, напри-

клад, фонд розвитку інновацій та стартапів, який підтримує технологічні компанії [10].

Корпоративне управління відіграє важливу роль у функціонуванні стартапу, оскільки визначає структуру прийняття рішень та розподіл відповідальності між засновниками, інвесторами та менеджментом. На початкових етапах засновники часто ухвалюють рішення одноосібно або консенсусом, проте із залученням інвесторів виникає потреба у більш формалізованих механізмах управління. У цьому контексті важливими є корпоративні договори, угоди про нерозголошення (NDA), угоди між акціонерами та статuti або засновницькі договори, що регулюють права та обов'язки учасників стартапу [11, с.61].

Бізнес-модель визначає механізм отримання доходу стартапом. Найпоширенішими моделями є підписка (subscription-based model), freemium (безкоштовна базова версія з платними розширеними функціями), marketplace (платформа, що з'єднує постачальників і споживачів) та ліцензійні моделі. Успішні стартапи приділяють значну увагу не лише створенню інноваційного продукту, а й формуванню стійкої бізнес-моделі, що забезпечить довгострокове зростання та прибутковість [12].

Правове регулювання стартапів охоплює питання права інтелектуальної власності, трудового законодавства, захисту персональних даних та податкового права. Важливим аспектом є реєстрація прав інтелектуальної власності, оскільки інноваційні рішення часто стають об'єктами копіювання або недобросовісної конкуренції. Ринкове позиціонування та масштабування визначають довгострокову конкурентоспроможність стартапу. На ранніх стадіях стартапи проходять перевірку життєздатності продукту та тестують попит. Далі вони розширюють ринок збуту, виходять на міжнародні ринки та залучають нових клієнтів. Масштабування передбачає розширення команди, автоматизацію процесів та залучення додаткового фінансування.

Висновки. Основні тенденції у правовому регулюванні стартапів відображають загальносвітову тенденцію до адаптації правових актів з метою створення сприятливого середовища для розвитку інноваційного підприємства. У країнах ЄС спостерігається перехід до спрощених процедур реєстрації стартапів, зокрема шляхом цифровізації процесів створення юридичних осіб та надання податкових пільг для інноваційних компаній. В Україні правове регулювання стартапів перебуває у стані трансформації: запроваджено спеціальний правовий режим «Дія.City», що передбачає податкові стимули та гнучке регулювання трудових відносин для технологічних компаній. Однак, порівняно з ЄС, українське законодавство ще не забезпечує достатньої гнучкості у сфері венчурного фінансування та корпоративного управління, що ускладнює залучення іноземних інвесторів.

На сьогоднішній день, в Україні цивільно – правові засади створення та функціонування стартапами мають певні недоліки, зокрема у сфері договірного регулювання між засновниками та інвесторами, що призводить до правової невизначеності у разі корпоративних конфліктів. Крім того, відсутність спеціальних правових механізмів для залучення венчурного капіталу створює бар'єри для розвитку стартап – екосистеми. Водночас запровадження нових підходів, таких як «Дія.City», демонструє прогрес у спрощенні правових процедур та стимулюванні інноваційної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

- Blank, S., Dorf, B. The Startup Owner's Manual: The Step-By-Step Guide for Building a Great Company. K&S Ranch, 2012. P. 608.
- Startup Europe initiative. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/startup-europe>
- Литвин І. В., Миськів С. О. Особливості державної підтримки стартап-підприємства в європейських країнах. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2024. № 1 (11). С. 238-249. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/sep/35812/240560maketmanagement-242-253.pdf>
- Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> - Text

5. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-p> - Text
6. Версаль Н., Дудник Я., Краудфандинг як альтернативна Fintech-екосистема на фінансовому ринку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. С. 26-37. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wpcontent/uploads/2022/05/Вісник_Економіка_№217_26-37.pdf
7. Хаустов М. М. Стартапи: створення та масштабування : *монографія*. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2023. 224 с. URL: https://ndc-ipr.org/media/publications/files/Mono_Startups_aVK106u.pdf
8. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> - Text
9. Програма Горизонт Європа. URL: <https://horizon-europe.org.ua/uk/about-he/he-programme/>
10. Український фонд стартапів. URL: <https://usf.com.ua/about-usf/>
11. Мартинюк І.В. Корпоративні договори у товариствах з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариствах: до проблеми співвідношення. *Право і суспільство: науковий міжнародний журнал*. С. 59-65. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://journals.pnu.edu.ua/index.php/LS/article/download/293/317/548&ved=2ahUKEwitaTDw7KMAxV6UVUIHfL9B9QQFn_oECBgQAQ&usg=AOvVaw2CGfOLixStpbMGVvdphxE3
12. Бізнеч-моделі. URL: <https://era-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/Tema-2.11.pdf>